

Uitreiking van ereprijzen op de scholen in Paramaribo in de 18e en 19e eeuw

Renée Jopp

Tot het eind van de 18e eeuw werd het onderwijs in Suriname voor een groot deel bepaald door de zogeheten Conventus Deputatorum, een ‘algemene vergadering der kerken’, waarbij predikanten en ouderlingen uit Paramaribo en de districten samen kwamen. Deze jaarlijkse bijeenkomst vond begin februari plaats. Hierbij waren twee raden van politie aanwezig, de ‘Commissarissen Politicq’, als vertegenwoordigers van het bestuur. Zij gaven vragen of mededelingen vanuit de vergadering, gericht aan Hof van Politie en Criminele Justitie, direct door tijdens sessies van het Hof. Het volledige verslag van de Conventus Deputatorum werd behandeld tijdens een sessie in de maand mei.

Een vast agendapunt tijdens deze vergadering was een verslag van het schoolbezoek. Ieder jaar werden vanuit de leden zogeheten ‘gecommitteerden’ aangewezen, die de scholen in Paramaribo moesten bezoeken en inspecteren. Er werd gelet op de wijze van lesgeven, hetgeen aan de kinderen werd geleerd, hoe de vorderingen van de leerlingen waren en het aantal leerlingen dat de school bezocht.

Wanneer vragen of opmerkingen vanuit de Conventus hiertoe aanleiding gaven, stuurde de Gouverneur bericht aan de directeuren van de Sociëteit van Suriname in Amsterdam, die de eindverantwoordelijkheid droegen over de kolonie. Dit had vaak betrekking op vervanging van leerkrachten die niet voldeden of die waren overleden. Dan werd gevraagd om een geschikte onderwijzer uit Nederland te laten overkomen, of om een persoon die al in Suriname aanwezig was te mogen aanstellen. Door deze procedure - en door de brievenpost over zee - kon het geruime tijd duren, voordat een vacature was voorzien of goedkeuring werd verleend.

18e eeuw

Het initiatief tot het uitreiken van ereprijzen ‘tot aanmoediging der schooljeugd’ in Suriname kwam van de kerkenraad van de gereformeerde gemeente in Paramaribo. Men wilde graag het voorbeeld volgen van de christelijke gemeenten in Nederland, waar het uitreiken van ereprijzen op scholen al plaatsvond. Kinderen moesten op alle mogelijke wijzen worden aangespoord tot ‘vleijt in de Leer, ende Godsaligheid in den wandel’, zodat zij goede burgers zouden worden voor de staat en goede christenen voor de kerk.

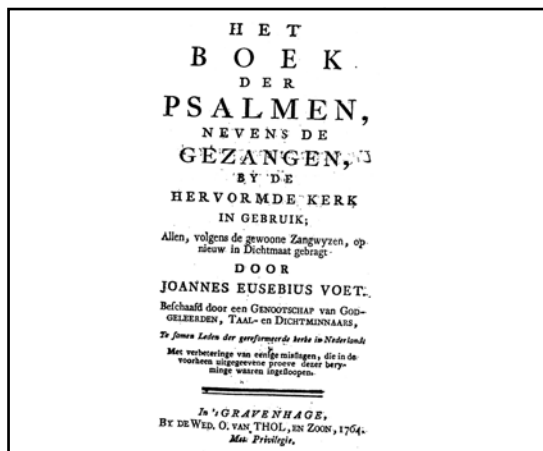
Op 12 augustus 1766 stuurden de leden van de kerkenraad een ‘seer ootmoedige Beede’ aan het Hof van Politie en Criminele Justitie om dit mogelijk te maken. Vervolgens werden zij uitgenodigd om een plan op te stellen, met regels voor deze nieuwe te stellen ceremonie. Een projectvoorstel werd ingediend en op 19 december 1766 besproken bij het Hof.^{1 2 3}

De prijsuitreiking zou om de zes maanden moeten plaatsvinden. De prijzen waren bestemd voor leerlingen die - na afgelegd examen - boven

anderen uitmunten in deugd, 'leerzaamheid' en ijver. Tijdens een speciale bijeenkomst zouden mooi uitgevoerde bijbels en psalmenboeken aan de winnaars worden overhandigd, in het bijzijn van de Commissarissen Politicq. Dit zou de uitreiking meer plechtigheid verlenen en de leerlingen en schoolmeesters 'seer kragtig animeeren'.

Mocht een leerling bij een volgend examen opnieuw in de prijzen vallen, dan kon de beloning uit een leerzaam en stichtelijk boek bestaan. Prijsboeken moesten ook de zuiverheid van 'onse voortreffelijke, dog so lang verwaarloost gebleevene moedertaal' bevorderen. In eerste instantie kwamen leerlingen van de Hollandse stadsschool, de Franse school, en de 'mulatten-school' in aanmerking voor een prijs.

Het voorstel werd op 19 december 1766 voorlopig goedgekeurd door het Hof van Politie en Criminele Justitie. Echter, in plaats van de voorgestelde tweemaal per jaar, mocht de prijsuitreiking slechts eenmaal per jaar worden gehouden, aansluitend aan de Conventus Deputatorum in februari. De benodigde boeken, van o.a. Joannes Eusebius Voet en James Hervey, mochten in Nederland worden besteld.⁴

Titelblad van het boek van Joannes Eusebius Voet

In februari 1767 werd het project in de Conventus besproken en op bepaalde punten nader uitgewerkt. Zo zouden de examens en prijsuitreiking voor de leerlingen van de Hollandse en Franse scholen op een ander moment dienen plaats te vinden dan die van de 'mulattenschool'. De lijst met prijsboeken werd uitgebreid met enkele Franstalige titels, en zilveren pennen werden als ereprijs toegevoegd.⁵

Tijdens de vergadering van 3 februari 1768 werd broeder Eddo Hendrik Teekenburg gemachtigd om - conform het door de Conventus goedgekeurde plan uit 1767 - de ereprijzen vanuit Nederland te laten overkomen.⁶ Een bestelling werd geplaatst bij boekhandelaar Abraham Boom te Amsterdam en deze werd op 4 juli 1768 verzonden.

In de Conventus van 13 februari 1769 brachten de Commissarissen Politicq de nadrukkelijke wens over van het Hof, dat naast de drie in het reglement genoemde scholen, ook de andere 'geprivilegeerde' scholen bij de ereprijzen werden betrokken. De leden besloten dat kinderen van de roomse en lutherse scholen ook mochten meedingen naar een prijs. De eerste prijsuitdeling vond plaats in de gereformeerde kerk, op 15 februari 1769.⁷

Het uitdelen van schoolprijzen zou een terugkerende gebeurtenis worden, maar de ceremonie vond niet elk jaar plaats. Soms werden de boeken niet op tijd ontvangen, soms was het door het ontbreken van financiële middelen niet mogelijk om prijzen aan te schaffen. In 1777 werd uit economische overwegingen slechts de helft van de ereprijzen uitgereikt, zodat de andere helft voor het volgend jaar kon worden gebruikt. In 1782 was geen scheepvaart mogelijk tussen Nederland en Suriname, vanwege de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784).^{8,9}

Hoe men voor ogen had dat deze wijze van stimuleren tot leren zou moeten werken, werd verrat in een gedicht van Mr. Hieronymus van

>>

Alphen uit 1778: 'De goede eerzugt. Eene klagt van Daantje'. Tot zijn verdriet ging de prijs, een mooi prentenboek, naar Jantje, die het beste was in schrijven, lezen en aardrijkskunde. Maar Daantje zou niet jaloers zijn. Hij zou minder spelen, korter slapen, en beter opletten tijdens de lessen, zodat hij de volgende keer een prijs zou winnen.¹⁰

'De Goede Eerzugt', uit 'Kleine Gedigten voor Kinderen' van Mr. Hieronymus van Alphen, uitgave uit 1783

De verslagen van de Conventus Deputatorum gaven enkel kort bericht over de prijsuitreikingen. De nadruk lag op het betalen van de rekeningen van de overgezonden boeken en het benoemen van degene die de volgende bestelling moest plaatsen. Ook werden de bevindingen tijdens de schoolbezoeken jaarlijks gerapporteerd.

Een uitgebreid overzicht van de plechtigheid, inclusief de namen van de winnaars, was te vinden in de 'Surinaamsche Staatkundige Almanach voor den Jaare 1794'. In de 'Korte chronyk, der merkwaardige gebeurtenissen van den jaare 1793' werd bij 1 juli het verslag opgenomen van de uitreiking van prijzen aan de leerlingen van de Nederlandse 'Lands Schoolmeesters' Jan Lucas van der Tooren en Daniel van Claveren. Prijswinnaars

Carel Jacobus Leijnsner en Hendrik Willem Haagedorn [Hagedorn], van de Landsschool van Van der Tooren, droegen bij deze gelegenheid gedichten voor, die in de almanak werden opgenomen.

De plechtigheid werd door 'een groote toevloed van menschen' bijgewoond.¹¹ Men hoopte dat met deze openbare viering ook de ouders het belang van onderwijs zouden beseffen, zodat zij hun kinderen naar school zouden blijven sturen, en zouden aanmoedigen om goed hun best te doen.

Nadat in 1795 de Sociëteit van Suriname werd opgeheven, bij het begin van de Bataafs-Franse tijd in Nederland, lijkt verdere informatie over de prijsuitreikingen in deze periode te ontbreken.

19e eeuw

Na meerdere jaren van Engels tussenbestuur kwam Suriname in 1815 opnieuw onder Nederlandse soevereiniteit. Voor zaken met betrekking tot het onderwijs kreeg men te maken met een Directeur Generaal van Koophandel en Koloniën en een Commissaris Generaal voor het Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Om informatie in te winnen over de geschiktheid van een onderwijzer die naar Suriname wilde worden uitgezonden, werd advies gevraagd aan de Commissaris tot de Zaken van het Middelbaar en Lager Onderwijs. Deze gang van zaken werd bijvoorbeeld gevolgd bij het verzoek van de 18-jarige Corstiaan Aart Batenburg (1797-1863) om aan het hoofd van het schoolwezen in Suriname te worden gesteld.¹²

Deze Nederlandse onderwijzer was opgeleid aan de school van zijn vader Bastiaan Batenburg en bekend met het uitreiken van prijzen na een afgelegd schoolexamen. Zijn vader hanteerde deze werkwijze al voordat deze manier van belonen werd vastgelegd bij de invoering van de schoolwet in 1806.^{13 14}

Bij zijn verzoek tot aanstelling als onderwijzer aan de gouverneur van Suriname en het Hof, diende C.A. Batenburg kort na zijn aankomst in 1816 meteen een ontwerp in ter verbetering van het onderwijs in Suriname. Ook predikant Hendrik Udo Masman had een soortgelijk plan ingediend.¹⁵ Beide stukken lagen waarschijnlijk aan de basis van de publicatie van 'enige Algemene Schoolwetten voor de Schoolhouders en Onderwijzers der jeugd in deze Kolonie' in mei 1817, die overeenkomsten vertonen met de Nederlandse schoolwet.¹⁶

De rol van het Conventus Deputatorum werd in 1817 overgenomen door de nieuw ingestelde School Commissie. Ook hierin hadden twee Commissarissen Politicq zitting, daarnaast één geestelijke en twee personen 'uit de aanzienlijkste en kundigste Leden der Burgerij gekozen'. Hoofd-onderwijzer Batenburg werd toegevoegd als secretaris van de Commissie.^{17 18}

Het toezicht op de scholen vond ook nu plaats via schoolbezoeken, door leden van deze commissie. In eerste instantie waren de inspecties jaarlijks, maar bij constatering van ernstige tekortkomingen op scholen konden deze ook vaker worden bezocht.

De onderwijzers en onderwijzeressen dienden 'staten' bij te houden met daarop o.a. het aantal kinderen op hun school, de vakken die ze gaven, en de vorderingen en het gedrag van de leerlingen. De informatie werd door de School Commissie verwerkt in een tabel, aangevuld met hun aantekeningen.^{19 20}

Het eerste openbare schoolexamen, afgenomen in het bijzijn van de School Commissie, zou plaatsvinden in december 1817, met daarop volgend de prijsuitreiking in de gereformeerde kerk. Alle leden van het Hof van Politie werden uitgenodigd om hierbij aanwezig te zijn, om de plechtigheid meer luister bij te zetten.²¹ Uiteindelijk werd de prijsuitreiking op 3 juni 1818 gehouden.²²

Een bijzondere vondst in de archieven was een tabel van de staat van de school van C.A. Batenburg, opgemaakt tijdens het schoolexamen van 7 augustus 1827. Hierop staan niet alleen de namen van zijn leerlingen, maar per leerling werd een korte notitie gemaakt. Zo schreef hij over de 13-jarige Hendrik Francois Wesenhagen: 'Een veelbelovende jongeling. Deugdzaam en kundig. IJverig beoefenaar der Reken- & Meetkunde. Is mij van veel dienst bij het onderwijs.'^{23 24} Deze oud-leerling werd later Procureur bij het Gerechtshof in Suriname.²⁵

Dezelfde tabel bevatte ook uitgebreide informatie over de inhoud van het schoolexamen en de regels van de prijsuitreiking:

'Als grondslagen bij de toewijzing van Eereprijzen, ter vereerende bekrooning van zedelijk gedrag, vlijt en vorderingen, dienen:

1. de berigten door den Onderwijzer bij herhaalde Schoolbezoeken aan de S[chool]-Commissie gegeven.
2. de proeven van kunde en vordering bij het vergelijkend S[chool]-examen, aan de Commissie gebleken.
3. de proefschriften en andere werkzaamheden door de Leerlingen vervaardigd, en welke na het examen, ter vergelijkende beoordeling met die van vorige jaren, aan de Commissie worden overlegd.
4. de Tabelle van den Staat der School, in voege als deze.'

De plechtigheid van de prijsuitdeling was een waar kinderfeest, dat gewoonlijk om de twee jaar door de gehele Surinaamse schooljeugd in het openbaar, 'op de statelijkste en indrukmakendste wijze' werd gevierd.

De kosten werden 'bij den Lande gedragen', en de toewijzing van de ereprijzen en de regeling van de ceremonie waren de verantwoordelijkheid van de Schoolcommissie.

>>

De dagen 3 juni 1818, 1 september 1819, 20 juni 1823, 20 mei 1825, en 29 augustus 1827, data waarop de ereprijzen waren uitgereikt, getuigden volgens de schoolcommissie 'allezins van het edele doel en het hooge nut' van de verordening waarin deze ceremonie was vastgelegd.

Van meerdere prijsuitreikingen is via Delpher in historische kranten het verslag te vinden, met de namen van de onderwijzers en de prijswinnaars. Het betreft de jaren: 1825, 1830, 1831, 1833, 1838, 1840, 1842, 1848, 1850, 1852, en 1856. Door ontstane controverse, omdat een oud-leerling van onderwijzer Batenburg alsnog in de prijzen viel en ook de overige selectie van prijswinnaars niet iedereen kon behagen, werd het uitreiken van ereprijzen na 1856 afgeschaft.²⁶

De locatie van de feestelijke plechtigheid werd noodgedwongen gewijzigd, nadat de gereformeerde kerk in 1821 geheel verloren ging tijdens de grote brand in Paramaribo. Daarna kwamen men bijeen in het kerkgebouw van de Lutherse gemeente, en vanaf 1831 tot en met 1856 in de kerk van de Moravische Broedergemeente.

De belangstelling voor de prijsuitreikingen nam steeds meer toe. In 1825 waren vertegenwoordigers van het bestuur en de verschillende kerkenraden aanwezig, samen met 'vele der aanzienlijkste Ingezetenen', en een grote menigte toeschouwers.

Muziek liefhebbers en -kunstenaars meldden zich belangeloos aan bij de School Commissie, om als orkest hun steentje bij te dragen. Zij speelden o.a. bij de opening van de plechtigheid en begeleidden het zingen van de kinderen.

Vanaf 1830 was de Gouverneur-Generaal aanwezig bij de ceremonie, en men zag naast de kerkenraden nu ook leden van de Hoge Raad en alle civiele en militaire autoriteiten.

In latere jaren werd ook gesproken van een 'grote schare aanzienlijke vrouwen' die meer glans gaven aan het kinderfeest.

**Belangrijke personen die naar de kerk gaan
(uit P.J. Benoit, Voyage à Surinam, 1839)**

Bij iedere uitreiking werd een voordracht gehouden door een lid van de School Commissie:

- 1825: Hendrik Uden Masman, predikant van de hervormde gemeente, over 'De waarde van eenen goeden School-Onderwijzer'.
- 1830: Mr. Harmannus Rudolph Hayunga, over de nadelen van openbare prijsuitreikingen en hoe deze te voorkomen.
- 1831: Mr. H.R. Hayunga, over het belang van onderwijs voor alle klassen van de burgermaatschappij ter bevordering van godsdienst, deugd, orde, nijverheid en vaderlandsliefde.
- 1833: Mr. H.R. Hayunga, over de zware opoffering van ouders om hun kind de beste opleiding te geven [te weten, de verplichting om hun kind naar Nederland te zenden 'tot de voortzetting hunner zedelijke en wetenschappelijke opvoeding', zoals hij zelf ook had moeten doen].
- 1838: Jacob Critée [Criete], predikant van de Lutherse gemeente, over het belang van lager en middelbaar onderwijs voor ouder en kinderen, en de gehele maatschappij.

- 1840: Andries Roelofsz, predikant van de hervormde gemeente, over het belang van de openbare prijsuitreiking voor iedereen.
- 1842: A. Roelofsz, over de noodzaak het belang te zien van de zware taak van de onderwijzers om de jeugd op te voeden, ten bate van de maatschappij, en hun volhardendheid, niettegenstaande de vele moeilijkheden die het vak met zich meebracht.
- 1848: Mr. J.AE. Lisman, met een 'beschouwing van de hogere waarde van het tegenwoordige onderwijs in vergelijking van het voormalige'.
- 1850: Mr. Barnet Lyon.
- 1852: Mr. Barnet Lyon.
- 1856: Mr. H.C. Focke, over het belang van opvoeding en onderwijs, en de 'grootse roeping' van de onderwijzer.

De beste leerlingen van de scholen hielden bij de prijsuitreiking korte dankbetuigingen, sommigen in het Nederlands, anderen in het Frans of Engels.

Voor wie geïnteresseerd is in de prijswinnaars en wil ontdekken wie bij welke onderwijzer op school heeft gezeten en een dankbetuiging uitsprak, zijn de namen van de betreffende schoolkinderen uit bovenstaande jaren nu via een PDF doorzoekbaar op de bronnenwebsite www.allesurinamers.org van de SSG. Hierin zijn ook de namen opgenomen van alle leerlingen die in 1827 onderwijs volgden op de school van onderwijzer Corstiaan Aart Batenburg.

Noten

- 1 Grepen uit de geschiedenis van het onderwijs in Suriname in de 17e en 18e eeuw. Fred. Oudschans Dentz. De West-Indische Gids, vol. 36, 1955, pp. 174-82: <https://www.jstor.org/stable/43391895>
- 2 1.05.03 Inventaris van het archief van de Societeit van Suriname. Inventarisnummer 158 1765 december 20 - 1766 december 19: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/158/file/NL-HaNA_1.05.03_158_0097 [rechterblad]
- 3 Id.: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/158/file/NL-HaNA_1.05.03_158_0195
- 4 Id.: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/158/file/NL-HaNA_1.05.03_158_0196 [rechterblad]
- 5 Inventarisnummer 159 1766 december 24 - 1768 januari 16: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/159/file/NL-HaNA_1.05.03_159_0105
- 6 Inventarisnummer 161 1768 december 17 - 1769 december 13: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/160/file/NL-HaNA_1.05.03_160_0047
- 7 1.05.03 Inventaris van het archief van de Societeit van Suriname. Inventarisnummer 161 1768 december 17 - 1769 december 13: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/161/file/NL-HaNA_1.05.03_161_0101
- 8 1.05.03 Inventaris van het archief van de Societeit van Suriname. Inventaris van het archief van de Societeit van Suriname. 10 maart 1777: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/169/file/NL-HaNA_1.05.03_169_0161
- 9 Inventarisnummer 178 1786 januari 6 - 1787 december 24: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.03/invnr/178/file/NL-HaNA_1.05.03_178_0376
- 10 Kleine gedigten voor kinderen van Mr. Hieronymus van Alphen (1787): <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=dpo:6851:mpeg21:0051>
- 11 DBNL. Sur. Staatkundige Almanach 1794: https://www.dbnl.org/tekst_sur006179401_01_sur006179401_01_0042.php

>>

- 12 SSG, Wi Rutu juli 2025, p. 4-15. De onderwijzersfamilie Batenburg in Suriname (R. Jopp).
- 13 Rotterdamse courant d.d. 04-10-1798: <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010731614:mpeg21:a0005>
- 14 Verzameling van Wetten, Besluiten En Verordeningen, Betrekkelijk Het Lager Onderwijs in de Provincie Zuid-Holland, Benevens de Algemeene Schoolwet van 3 April 1806 ... ; Een Onmisbaar Handboek Voor Schoolopzieners ... /, [Uitg.] Door H. Hemkes, Kz. Gorinchem. ; J. Noorduyn en Zoon, 1846: https://uvaerfgoed.nl/viewer/image/11245_3_7892/51/
- 15 1.05.10.02 Inventaris van het digitaal duplicaat van het archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Inventarisnummer 681 1816 feb. - 1817 jan.: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.10.02/invnr/681/file/NL-HaNA_1.05.10.02_681_0043
- 16 Gouvernementsblad van de Kolonie Suriname 1817, No. 14: <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB10:000959001:00029>
- 17 2.10.01 Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Inventarisnummer 3283 nrs. 1-38: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/3283/file/NL-HaNA_2.10.01_3283_0100
- 18 Surinaamsche Staatkundige Almanak 1818: https://www.dbnl.org/tekst/_sur007suri01_01/_sur007suri01_01_0029.php
- 19 1.05.10.02 Inventaris van het digitaal duplicaat van het archief van het Hof van Politie en Criminele Justitie en voorgangers, in Suriname, 1669-1828. Inventarisnummer 697 1817 feb. - mei: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/1.05.10.02/invnr/697/file/NL-HaNA_1.05.10.02_697_0793
Algemeene Staat der Scholen in de Kolonie Suriname, Januarij 1817.
- 20 2.10.01 Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Inventarisnummer 371 1823 nov. 18 - 25: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/371/file/NL-HaNA_2.10.01_371_0344 Tabelle van de Staat der Scholen in de [Kolonie] Suriname, opgemaakt den 1ste van Bloeimaand, 1821.
- 21 2.10.01 Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Inventarisnummer 3580 1817: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/3580/file/NL-HaNA_2.10.01_3580_0129 [blad 27]
- 22 2.10.01 Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Inventarisnummer 3581 1818: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/3581/file/NL-HaNA_2.10.01_3581_0092 [linkerblad]
- 23 2.10.01 Inventaris van het archief van het Ministerie van Koloniën, 1814-1849. Inventarisnummer 3283 nrs. 1-38: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/3283/file/NL-HaNA_2.10.01_3283_0374
- 24 Id.: https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.10.01/invnr/3283/file/NL-HaNA_2.10.01_3283_0375
- 25 Surinaamsche Almanak 1835: https://www.dbnl.org/tekst/_sur001183501_01/_sur001183501_01_0006.php
- 26 Geschiedenis van het Onderwijs in Suriname. Lezing door Frater Virgilius (Vinken). De Surinamer d.d. 06-10-1912: <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011216267:mpeg21:a0040>